

Field : Islamic Sciences

Type : Review Article

Recieved: 29.03.2016 - *Accepted*: 06.06.2016

İslam Hukukunda Karşı Cinse Benzeme Yasağının Kılık Kıyafetle İlgili Sınırları

İsmail YALÇIN

Pamukkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Denizli, TÜRKİYE

E-Posta: isyalcin@gmail.com

Öz

İslam, hukuki değerlerini beş temel esasın korunması etrafında şekillendirmiştir. Bunlardan biri neslin korunmasıdır. Neslin korunması, ırz, namus, nikâh, aile, mahremiyet gibi değerlerin korunmasını, buna karşılık zinanın, zinaya vesile olabilecek her türlü evlilik dışı cinsel yaklaşmanın ve cinsel sapkınlıkların engellenmesini gerektirmektedir. Neslin korunması aynı zamanda erkek ve kadın her iki cinsiyetin cinsel kimliklerini korumalarına ve bu kimliğin gereğini yerine getirmeye gayret etmelerine bağlıdır. Fakat günümüzde özgürlük, moda, trend gibi sihirli sözcüklerin ardına gizlenerek yaygınlaştırılan cinsiyetsizleştirme, üniseks kıyafetler, mahremiyeti önemsizleştirme, nikah ve aileyi değersizleştirme, cinsiyet rollerinin dejenere etme, cinsel sapkınlıkları tabii bir insan hakkı gibi gösterme hep nesli bozacak yaklaşımlardır. Kıyafet konusunda karşı cinse özenme ve onun kıyafetlerini giyme de bir cinsel sapmadır. Niyet ve toplumsal algıyla açığa çıkan cinsel sapmalar İslam hukukunda hoş görülmez. Doğuştan gelen veya sonradan oluşan bir bozukluk sebebiyle cinsel kimlik konusunda fiziki veya ruhsal rahatsızlığı bulunanlar tedavi edilerek en uygun cinsel kimliğe kavuşması sağlanır.

Anahtar Kelimeler: Benzeme, teşebbüh, cinsel sapma, kılık kıyafet.

The Limits of Cross Dressing in Islamic Law

Abstract

Islam has formulated its legal rules around the preservation of five fundamental pillars. One of these is the preservation of progeny. The preservation of progeny requires safeguarding values such as chastity, marriage, family, privacy and, at the same time, prevention of fornication, forms of extra-marital sexual intimacy that may lead to fornication, or any other sexual deviations. Protection of progeny also requires men and women to preserve their sexual identity and try to live a life in accordance with this identity. However, nowadays there are efforts to eliminate the difference between genders and to change gender roles in ways that are inconsistent with natural disposition. Making the youth genderless using concepts such as freedom, fashion or trend, directing them towards unisex clothing, eliminating feelings of shame and privacy and presenting sexual deviancies as an issue of natural human rights are among these efforts. People who experience mental or physical problems because of anomalies that are innate or occur later on in life should not be abused and regarded as a third gender; instead, they should be treated and re-gained into the society. Clothing like the opposite sex or imitating those cloths is also a form of sexual deviancy. However, this is best manifested when the exact clothes of the opposite sex are worn. Being similar in its name or form is not enough. The fact that this is a sexual deviancy is understood through the intention of the person doing the act and through the customs and perception of the society. Islamic law prohibits such acts and foresees for these punishment both in this life and in the hereafter.

Keywords: transvestism, cross dressing, sexual deviancy, clothing

Giriş

Allah, tanışıp yakınlaşmaları için insanı kabileler ve milletleri ayırdığı insanoğlunu bir erkek ve dişiden yaratmış ve neslin devamını bu iki cinsin birleşmesine bağlamıştır. İki cinsi birbiri için cazibe odağı, birbirinin tamamlayıcısı ve toplumun yapıtaşı olan ailenin çekirdeğidir. Ailenin korunması için erkek ve kadın cinsiyet farklılıklarının korunması gerekir. Bu farklılıklar sadece fiziksel görünümde değil, davranışlarda konuşmalarda duyguları yansıtan tepkilerde ve toplumsal rollerde görülür. Kılık kıyafet ve süslenme dışarıdan cinsiyeti en bariz gösteren ayırıcı unsurlardan biridir. Görebildiğimiz kadarıyla bütün dünyada kadın ve erkek kıyafetleri arasında farklılıklar bulunmakta ve genellikle kadın kıyafetleri erkek kıyafetlerinden daha süslü olmaktadır.

Cinsiyet farklılıklarının korunması ve her bir cinsiyetin kendine has özelliklerini belirgin şekilde öne çıkarması İslam kaynaklarında kuvvetle vurgulanmıştır. Aralarında küçük farklar bulunan bir gurup rivayete göre Hz. Peygamber, hal, tavır ve davranışlarıyla karşı cinse benzemeye çalışanları, karşı cinsin kıyafetini giyenleri şiddetle kınamış ve bu türden davranışları ile toplum içinde kötü ahlaki örneklik edenlerin evden ve toplumdan uzaklaştırılmasını istemiştir. Kuran'ı Kerim'de ve hadis rivayetlerinde yer alan müteaddit ifadeler, kadınların erkeklere göre daha fazla süslenebileceğine işaret etmiş ve bu süslenmenin toplumda ahlaki bozulmaya sebep olabilecek dereceye ulaşmaması için gerekli uyarılar yapılmıştır. Yine rivayetlerde, el, ayak ve yüz gibi organların boyanması; kulak, boyun, kol ve ayak gibi organlara takılar takılması; saçların erkeklere göre daha uzun tutulması, süslenmek için altın ve ipek kullanılması kadınlara meşru görülen davranışlar olarak zikredilmiştir.

Bütün dünyada kılık ve kıyafet açısından kadın ve erkekler arasında farklılıklar görülmektedir. Fakat bu farklılıklar yeknesak değildir. Bütün dünyada geçerli olacak şekilde belli bir cinse has kılınan bir kıyafet türünden bahsetmek zordur. Çünkü iklim şartları, gelenekler, inançlar ve ihtiyaçlar ve günümüzde moda merkezleri kıyafetleri yönlendirmekte ve dünya genelinde çok farklı kıyafet şekilleri ve çeşitleri görülmektedir. Kadın ve erkek kıyafeti olarak ancak dar alanlarda bazı genellemeler yapılabilir veya daha genel yaklaşımlarda çoğunluk esasına göre eğilimlerden bahsedilebilir. Mesela ülkemiz için etek ve başörtüsü kadın kıyafetidir denilebilirse de buna mukabil erkeklere has bir kıyafet belirlemek mesela pantolon ve kravat erkek kıyafetidir demek mümkün değildir. Daha geniş genellemelerde ancak kadınların erkeklere göre daha renkli veya süslü giyinmeye meyyal oldukları gibi bir ifade kullanılabilir.

Benzeme (Teşebbüh) Kavramı

Konu ile ilgili naslarda benzeme kavramı teşebbüh kelimesi ile ifade edilmiştir. Teşebbüh hem gayrimüslimlere benzeme hem de karşı cinse benzeme bağlamında yasaklanmış ve kınanmıştır. Her konuda ve her açıdan farklı olmak mümkün olmadığına göre yasaklanan şeyin gayrimüslimlere has olan veya karşı cinse has olan tavır ve davranış, hal ve hareket, giyim ve kuşam, şiar ve alametler olduğu açıkça anlaşılmaktadır. Böyle bir benzemenin sîret ve suret boyutu, niyet ve fiil boyutu söz konusudur. Bu sebeple kınamaya ve yasaklamaya konu edilen benzeme farkında olmadan veya bilmeden ortaya çıkabilecek bir benzeme değil bilinçli, özentiye dayalı bir benzeme çabasıdır. Benzemenin diğer boyutu olan kişilerin algısı hususunda bireysel algıların değil yaygın ve genel kabullerin değer oluşturabileceği ve bu algının sonucuna göre davranışın kınanacak ve yasaklanacak bir davranış olabileceği kabul edilmelidir.

Karşı Cins Benzemeyi Yasaklayan Deliller

Nesli korumayı beş temel değerden biri olarak kabul eden İslam, meşru karı-koca ilişkisi dışında kalan her türlü cinsel yakınlaşmayı sapkınlık olarak değerlendirip haram saymıştır. Kur'an-ı Kerim nikâh ilişkisi dışında kalan zina, livâta, sevicilik gibi apaçık hayâsızlık olan davranışlardan “fahişe” ve “fahşâ” kelimeleriyle yirmi dört yerde sakındırmıştır. Ayrıca Lût kavminin erkek erkeğe ilişkiye yönelmeleri sebebiyle helak edildikleri hatırlatılmış (el-A'raf 7/80-84; Hud 11/78-83) ve Nisa Suresi 15. Ayetinin bir yorumuna göre kadın kadına ilişkiye yönelen kadınların şiddetle cezalandırılmaları istenmiştir (Karaman v.dğr., II, 29). Hadis kaynaklarında da livâta ve lezbiyenlik türü eşcinsel davranışlar yasaklandığı (Tirmizî, “Radâ”, 12; Ahmed, *Müsned*, I, 317; İbn Mâce, “Hudûd”, 12) gibi günümüzde transseksüellik olarak ifade edilen erkeğin kadınlaşması ve kadının erkekleşmesi şeklindeki sapkınlıklar ve travesti denilen karşı cinsin kıyafetlerini giyme sapkınlığı da şiddetle yasaklanmıştır.

Senedi İbn Abbas'a ulaşan iki rivayetten birinde: “Allah resulü erkeklerden kadınlara benzeyenleri ve kadınlardan erkeklere benzeyenleri lanetlemiştir” (Buhari, “Libâs”, 61). İbn Abbas'tan gelen diğer rivayette: “Hz. Peygamber erkeklerden kadınlaşanları ve kadınlardan erkekleşenleri lanetlemiş ve onları evlerinizden uzaklaştırın buyurmuştur” (Buhari, “Libâs”, 62). Ebu Hureyre'den gelen rivayette; “Allah resulü kadın elbisesi giyen erkeği ve erkek elbisesi giyen kadını lanetlemiştir” (Ebu Davud, “Libâs”, 29). Kadınlarla erkeklerin farklılığına dikkat çeken bir rivayette: “Bir kadın perde gerisinden Hz. Peygambere bir mektup uzatmış, Hz. Peygamber o eli tutmuş ve 'bu erkek eli midir kadın eli midir, bilmiyorum' demiş, bunun üzerine o kadın, 'kadın elidir' deyince 'kadın olsaydın tırnaklarının (rengini kınayla) değiştirirdin' buyurmuştur”(Ebu Davud, “Teraccül”, 4). Aynı yerde zikredilen bir başka rivayette: “Hind binti Uteybe Hz. Peygamber'e biat etmek istemiş, Hz. Peygamber ona ellerin yırtıcı hayvan pençesi gibi olduğunu söylemiş ve ellerini (kınayla) değiştirmeden biatini kabul etmeyeceğini bildirmiştir”. Bu bağlamda zikredilebilecek başka bir gurup rivayete göre Hz. Peygamber hacda erkeklerin saçlarını kısaltmalarını veya tamamen kesmelerini isterken kadınların tamamen kesmelerini yasaklamıştır (Nesâî, “Hac”, 74-75). Medine'de ellerini ve ayaklarını boyayarak kadın gibi davranan bir kişi Hz. Peygamber tarafından sürgüne gönderilmiştir (Ebu Davud, “Edeb”, 61).

Karşı cins benzemeyi veya karşı cins gibi davranışlar sergilemeyi yasaklayan rivayetleri değerlendiren hadis yorumcuları yapısal bozukluk ile bilinçli cinsel sapkınlığı birbirinden ayıran bir yaklaşım sergilemişlerdir. Buna göre doğuştan cinsiyetinde belirsizlik olan veya çeşitli derecelerde çift cinsiyetlilik gösterenler çeşitli kriterlere göre iki cinsiyetten birine dâhil edilir. Çok nadir de olsa cinsiyeti belirlenemeyenler “hünsayı müşkil” nitelemesiyle özel hükümlere tabi tutulur (Duman H, (2002)). Bu durumla karşılaşanların kendilerinin seçmedikleri durumlarından dolayı bir sorumlulukları yoktur. Aynı şekilde organlarında karşı cinsiyete benzer durumlar olmamakla birlikte doğuştan sesi veya hareketleri karşı cins benzeyen kişiler de hadiste kınanan gurubun içine dâhil değildir. Rivayetlerde lanetlenen kişiler, özentiyle, kendi kasıt ve iradeleriyle hal, tavır ve hareketlerinde, giyim ve kuşamında karşı cins benzemeye çalışan kişilerdir (bk. Aynî, *Umdetü'l-kârî*, XXII, 42). Bir başka yoruma göre kadına benzeyerek lanete muhatap olan erkekler, kendilerine arkadan yaklaşanlar, erkeğe benzeyerek lanete muhatap olan kadınlar ise sevicilik yapanlardır (İbn Hacer, *Fethu'l-Bâri*, X, 333).

Karşı Cins Benzemeye İlgili Tartışmalar

İslam hukukunda kılık kıyafette karşı cins benzeme bazı temel kabuller ve asli ilkeler üzerinden değerlendirilir. Allah insanları bir erkek ve bir kadından ya erkek veya kadın olarak yaratmıştır. Üçüncü bir cinsiyet yoktur. Nesli korumak, İslam'ın en üstün beş değerinden birisidir. Nesli korumak için nikâha ve aileye önem vermek, nikâhsız ilişkileri yasaklamak ve aile kurumuna zarar veren yönelimleri engellemek gerekir. Doğuştan veya sonradan, bir cinsiyete ait normal fiziki ve/veya ruhsal yapıyı göstermeyen kişiler, uzmanlar tarafından iki cinsiyetten birine yönlendirilmeli ve o cinsiyetin bütün özelliklerini kazanması için gayret gösterilmelidir. Fiziki yapısı ile ruhsal eğilimleri farklı olan, cinsiyet karakterleri tam gelişmemiş olan veya doğum sonrası çeşitli etkilerle karşıt cinsiyetin tutum ve davranışlarını sergileyen ya da kıyafetlerini giyen kimseler eğitim ve tedavi ile iki cinsiyetten birini tutarlı bir şekilde yaşamalıdır. Bunun dışındaki yönelimler İslam hukuku bakımından suçtur, günahtır ve yaptırım gerektirir.

İnsanın cinsiyet karakterini sadece dış görünüşle belirlemek bazen yanıltıcı sonuçlara götürebilir. Cinsiyeti belirleyen iç ve dış genital organlar yanında, kıllanma farklılıkları ve memelerin gelişimi gibi ikincil göstergeler de bulunmaktadır. Fakat cinsiyet özelliklerinin oluşumunda en önemli etken cinsiyet hormonlarıdır. Ayrıca cinsiyet özelliklerini etkileyen ve tam olarak tanımlanamayan başka etkenler de bulunabilir. Bu sebeple sorunlu cinsiyetin tanımlanmasında, yönlendirilmesinde ve tedavisinde psikiyatr, psikolog, endokrinolog, jinekolog, ürolog gibi birçok uzmanın el ele vermesi gerekir.

Karşı cinsin kıyafetini giymek bir cinsel sapmadır. Ancak öncelikle bu sapmaya neden olan etmenleri tespit etmek ve ona göre, sonuç olan davranışları değerlendirmek gerekir. Karşı cins kıyafeti giyen kişi, pasif eşcinsel, travesti veya transseksüel olabilir. Bu davranışının tedaviye cevap verebilecek etmenleri bulunabilir ya da sonradan kazanılmış bilinçli bir tercih olabilir. Ahlaki bir sapkınlık sebebiyle bilinçli ve iradî bir tercihle cinsiyet konusunda üçüncü bir yol bulmaya çalışanlar kınanır, kontrol altında tutulur ve toplumsal değerleri zedeledikleri için cezalandırılabilir. Diğerleriyle ilgili her türlü tedavi yöntemleri denenir ve başarılı olunamazsa topluma zararı en aza indirgenecek şekilde gerekli tedbirler alınır.

Kılık Kıyafette Karşı Cins Benzemeye İlgili Sınırlar

Dünyada ortak bir değer olarak kadın ve erkek kıyafetlerinin tam olarak ayrılabilirdiği bir durum bilinmemektedir. Ancak toplumlara göre değişebilen kadın ve erkek kıyafetleri bulunmaktadır. Karşı cins benzemeye ait kıyafet iddiası ise ya giyenin niyetiyle veya görenlerin çoğunun giyimini karşı cins andırdığını hissetmesiyle veya her ikisinin bir araya gelmesiyle ortaya çıkar. Yaygın olarak kadınların erkeklere göre daha süslü ve daha renkli giyindikleri ve makyaj yapmanın daha ziyade kadınların özelliği olduğu bilinmekle birlikte bunlar mutlak ayırıcı değildir.

Hız. Peygamber döneminde de günümüzde de Arap kadın ve erkekler etek, gömlek, entari ve pantolonda erkek ve kadın aynı ismi taşıyan birbirine benzer kıyafetler giymişlerdir. Hint kıtası Müslümanları arasında da geniş şalvar türünde bir pantolon ve üzerine sarkıtılmış gömlek/tunik ortak bir kıyafettir. Palto, kaban, pardösü, ceket, gömlek, tişört, pantolon gibi birçok kıyafetin erkek ve kadın için yapılanının adı aynıdır fakat şekil ve model olarak bilinçli ve gerekli farklılıklar taşır. Fakat son yıllarda üniseks kıyafetler denilen ve her iki cinsin ortak giyebildiği kıyafetler üretilmeye başlanmıştır. Burada ticari amaç olabileceği gibi toplumda cinsiyetsizleştirme amacına bilinçli veya bilinçsiz destek vermek de söz konusu olabilir.

Karşı cinse benzeme iddiasıyla bir kıyafeti kınamak her zaman sağlam bir temele dayanmayabilir. Bir kıyafetin kadın veya erkek kıyafeti olmasını belirleyen, geçerliliğini sürdüren örf ve kabullerdir. Hz. Peygamber döneminde yaygın olan kadın ve erkek kıyafetlerine bakıldığında gömlek, etek, tunik, entari, fistan giymenin daha yaygın olduğu, pantolon veya şalvar tarzında iki bacaklı olarak dikilen kıyafetlerin az bulunduğu Hz. Peygamberin şalvar giydiği veya giymediği yönünde rivayetler bulunmakla birlikte aştaptan şalvar giyenlerin olduğu anlaşılmaktadır. (Uysal M (2004): 58-101). Hz. Peygamber döneminde uzun elbise giymek kibir alameti sayıldığı için entari, îzar, peştamal gibi vücudun alt kısmını kapatan kıyafetlerin çok uzun olmaması hakkında rivayetler vardır. (Ebu Davud “Libâs”, 36-37; Tirmizî, “Libas”, 9; Neseî, “Ziye”, 106). Bunun yanında avret mahallinin görülmesine sebep olabilecek dizleri dikerek oturma şekillerini yasaklamıştır (Buhari, “Salât”, 20-21; Müslim, “Libâs”, 70-74) ve aynı endişeyle cemaate katılan kadınların mescitte erkeklerden önce başlarını kaldırmamalarını istemiştir (Müslim, “Salât”, 29).

Renk bakımından kıyafetlerde ayırım yaparak kırmızı ve sarı gibi renklerin kadınlar için olduğunu bu sebeple erkeklerin giymesinin uygun olmayacağını ifade eden rivayetler olduğu gibi bunda bir mahsur olmadığını ifade eden rivayetler de vardır (Buhari, Libâs, 34-35; Müslim, “Libas”, 27-31; Ebu Davud, “Libâs”, 16,18,19). Vücuda sürülen kokular bakımından da kadın ve erkek arasında farklılık olması ve erkeklerin kokusu çok boyası az, kadınların ise boyası çok kokusu az parfümler kullanması tavsiye edilmiştir. (Neseî, “Ziye”, 32).

Günümüzde de entari, fistan, etek benzeri kıyafetler bazı İslam ülkelerinde kadın ve erkekler tarafından giyilebildiği gibi, Hint Müslümanları arasında uzun gömlek ve altına geniş pantolon hem iki cins tarafından giyilmektedir. Anadolu'nun bazı kesimlerinde alt giysi olarak şalvar hem erkekler ve hem de kadınlar tarafından giyilmekte ve tesettür, pratiklik, esneklik ve işe uygunluk bakımlarından büyük kolaylık sağlamaktadır. O halde kadın ve erkek kıyafetlerinin birçok parçası isim ve şekil olarak birbirine benzeyebilir veya cinsiyete göre farklı isim alabilir. Fakat aynı ismi taşıdığına dahi, kasıtlı olarak her iki cinsiyete göre yapılmadığı sürece kadın ve erkek olarak farklılaşmakta ve kadın gömleği, kadın ceketi, kadın kazağı, kadın pardösüsü, kadın pantolonu gibi isimler almaktadır. Böyle durumlarda ayırıcı olan kadının tesettür farklılığı veya kadın bedenine uygun diğer özellikleri olacaktır. Ayrıca erkekleşme veya kadınlaşma sadece kıyafetten ibaret değildir ve cinsel bir sapkınlık olarak karşı cinsin kıyafetlerini giyenler açıkça bilinebilir.

Sonuç

İslam hukukunda cinsiyet farklarının korunması ve her iki cins arasında karşılıklı sağlıklı ve helal ilişkiler geliştirilerek sağlam aile yapılarının kurulması ve gelecek nesillerin temiz ve güvenli ortamlarda yetişmesi çok önemsenmiştir. Fıtrat kanunları gereği ergenlik çağına gelmiş her kız ve erkek eş adaydır ve evlenerek anne ve baba rollerini üstlenmeleri tabii bir beklentidir. Kadın erkek ilişkilerinin nikâh temeli üzerinden helal çerçevede yürütülmesi için toplumda her türlü cinsel sapmaya karşı tedbirler geliştirilmesi ve ortaya çıkabilecek vakaların en az zararlı atlatılabilmesi için çözümler üretilmesi kamu görevidir. Aile, örgün ve yaygın eğitim veren bütün kurumlar çocuk ve gençlerin sağlıklı cinsel kimlik kazanmalarını sağlama konusunda iyi örnekler sunmalı ve gerekli eğitimi vermelidir. Cinsiyet konusunda fiziki veya ruhsal bir bozukluk söz konusu ise tedavi edilmeye çalışılmalı ve bu durumdakilerin kötü örnek oluşturmalarına fırsat verilmemelidir. Buna mukabil açıkça karşı cinse ait olmadıkça bu açıdan kıyafetler kınanmamalıdır. Zaman ve zemine, iklim ve coğrafyaya, gelenek ve göreneklere göre kılık ve kıyafetin değişmesi tabii karşılanmalıdır. İslam hukuku açısından

kılık kıyafette edep sınırlarının ve cinsiyet farkının korunması, gayrimüslimlerin şiarı olan elbise ve aksesuarların kullanılmaması esastır. Bu sebeple kılık kıyafette karşı cinse, gayrimüslimlere ve toplumda düşük ahlaklı kişilere benzemek yasaklanmıştır. Bunun dışında örf ve âdete, zaman ve zemine, ihtiyaç ve zevke göre tesettür ve edep sınırlarını koruyan her türlü kıyafet giyilebilir.

KAYNAKÇA

- El-Askalanî, İbn Hacer (1379h). *Fethu'l-bârî, şerhu sahihi'l-buharî*, (I-XIII), Beyrut.
- El-Aynî, Bedruddin (ty). *Umdetü'l-kârî şerhu sahihi'l-buhari*, (I-XXV), Beyrut: Daru İhyai Turasi'l-Arabî.
- Çalışkan, İ. (2011). *İslam Hukukunda Çift Cinsiyetliler (Hünsâ)*, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Isparta.
- Çeker, O. (1998). “Hünsâ”, *DİA*, XVIII, 491.
- Duman H (2002). İslam Hukukunda Hünsâ (Çift Cinsiyetliler), *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, cilt: VI, sayı: 1, s. 295–318.
- Karaman, H. ve dğr.(2006). *Kur'an Yolu: Türkçe Meal ve Tefsir*, Ankara.
- Korkmaz, A. (2011). “Din Değişim Etkileşimi Bağlamında İslami Eşcinsellik Algısında Çağdaş Kırılmalar”, *Uluslararası Bilim, Ahlak ve Sanat Bağlamında Çağdaş İslam Algıları Sempozyumu*, Samsun, s. 437-461.
- Korkmaz, TH. (2015). “Renk ve Fikhî Hükümlere Tesiri”, *IV. Türkiye Lisansüstü Çalışmalar Kongresi Bildiriler Kitabı -IV (İlahiyat)*, 14-17 Mayıs 2015, Kütahya, s. 301-314.
- Nevevî, M. (1392h). *El-Minhâc şerhu sahihi'l-müslim*, (I-XVIII), Beyrut, 2.bs.
- Öğüt, S. (2009). Sihâk, *DİA*, XXXVII, 169.
- Rowson, EK. (2015). İlk Dönem Medine’de Efemineler (Çev. Turabi A H & Özden E), *RAST Musicology Journal/Rast Muzikoloji Dergisi*, 3(1): 1-31.
- Şahin N Z (2015). İslam Hukuku ve İslam Hukuku Bağlamında Eşcinsellik Sorunu, *Ekev Akademi Dergisi*, 62(19): 507-530.
- Yaşaroğlu, K. (2003). Livâta, *DİA*, XXVII, 198.